

resulten, crec, gaire clarificadoros.

Crec que no fa al cas fer afirmacions tant contundents com que «el nostre país amb prou feines havia conegut el Renaixement» (p. 59), com em sembla esquemàtica la interpretació que fa al mateix lloc del fet carlí del XIX. D'altres afirmacions de l'autor resulten també, almenys, sorprenents, així el fet que escrigui que l'esquerra era pacifista per por de l'exèrcit (ps. 63-64), que defineixi el poble com «les classes que vegetaven en els replans inferiors de la societat valenciana» (p. 67), afirmació tant més sorprenent, quan l'autor diu escriure amb òptica d'esquerres (ps. 16-17). També a la p. 224 cau en el tradicional error de definir el POUM com una organització trostkista, afirmació que matisa a la p. 270; al mateix apartat afirma que a «Barcelona, una de les empreses que (...) més ambicionava la CNT era la telefònica», quan ja la tenia des del juliol del 1936, p. 225. Com és també erroni afirmar que «a Espanya, les primers milícies sorgiren de les corts de Cadis», p. 196, amb un cert menyspreu, per exemple, pels mi-

quelets.

Crec que a l'investigador del futur hauria resultat útil donar els noms coneguts dels protagonistes, així com matisar alguna expressió com el que el 1936 «nacionals ho erem tots» (p. 17) feta sense especificar a quina nació es fa referència, o la que, amb el llibre l'autor voldria fer agafar per al jovent (p. 18). Cal destacar la denúncia de la destrucció de la documentació coetània pels ajuntaments posteriors (p. 12), tot i que potser caldria mirar si s'ha conservat cap paper a l'arxiu de la guerra civil a Salamanca.

Lamento haver hagut de fer uns comentaris massa esquemàtics per mor de l'espai disponible, que no m'ha permès argumentar amb detall les meves afirmacions. Amb tot, sí que voldria que quedés clar que posats en sengles plats de la balança els aspectes positius i els negatius, o almenys discutibles, del llibre, el pes dels primers és molt superior al dels segons. Que es tracta, en definitiva, d'una obra útil i plena de dades i suggeriments.

«L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII».

Biblioteca d'Estudis Valencs, vol. XIII. Valls, 1982.

per Antoni Gavaldà i Torrents

El títol del volum que l'Institut d'Estudis Valencs presenta als seus subscriptors i al públic en general, «L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII», de la Dra. Josepa Cardó s'escau exactament amb el contingut mateix. Efectivament, tant a l'escrit que fa de pròleg, de Joan Vilà i Valentí, com a la introducció, obra de la mateixa autora, copsem que l'estudi s'ha realitzat amb una precisió i una objectivitat sense límits, cosa que fa

que el lector detecti una rigorositat, una claredat i un detall sense precedents en una obra d'un abast tan ambiciós.

Precisament és aquest l'aspecte en què voldríem incidir de bon començament. El llibre té un interès per a l'estudiós en general, així com per a l'habitant de generacions futures a les nostres terres. Un recull tan ampli, en un sol volum, tot i ser d'una consistència suprema, obliga a sintetitzar i l'autora ho entén i ho fa així. Cal deixar constància

que, a més a més, no hi ha cap comarca catalana que disposi d'un estudi tan documentat de l'evolució dels conreus com el que ens ocupa. Arribats aquí, cal advertir, doncs, que el volum que tenim a les mans, el considerem més que llibre de lectura, llibre de consulta obligada per a futurs treballs d'altres comarques, o bé, font necessària per a la realització de qualsevol monografia local de la comarca, precisament, perquè en concreta l'espai agrícola exacte i la seva variació al llarg de més de dos-cents anys.

El segon punt que cal destacar, analitzat el llibre a bastament és el fet de ser escrit, diria, com si l'autora disposés, prèviament, d'una plantilla prefabricada, on només calgués sumar, anotar, trobar els tants per cent, etc, per arribar a la conclusió que n'esdevé. La realitat és, però, una altra. L'autora ha hagut de fer simple allò que esdevindria enfarfegat. Això vol dir, senzillament, creació. La simplicitat d'anuncisats, de títols, de gràfics, de mapes, etc. que observem al llarg de vint-i-vuit capítols que té l'obra en qüestió, no son res més que un treball de síntesi, de puresa lingüística, d'estadística. Mai no m'hauria cregut que amb tan poques paraules i xifres es puguin dir tantes coses, tan bé, i tan clares. El rigor esdevé qualitat, doncs. En definitiva, trobo que l'autora evidencia una extraordinària riquesa conceptual aplicada a la geografia. I lògicament cal anotar-ho com un valuós encert. Els números són freds, així com les xifres, però la Dra. Cardó els dona l'escalf d'una interpretació acurada i exacta, cosa que serveix, per tant, de complementació d'allò que diu el text.

La tercera qüestió que em fa avaluar positivament el llibre és l'ordenació capítular del material de treball. Si perfecta és l'ordenació dels conreus —vinya, olivera, sembrat, avellaner, garrofer, ametller i regadiu, sobretot— per etapes cícliques, no gensmenys ho és la qualificació, amb un títol concret reductiu,

d'un total comarcal. Aquesta unificació, aquest veure el Camp com tot un bloc, contrasta amb el fet comarcal particular —no del llibre en qüestió— que analitza aïlladament i fins i tot contraposa una part de la comarca a unes altres. És d'agraïr aquesta visió oberta, feta l'any 1975, que suprimeix supremacies que algunes vegades només estan a la ment d'algunes persones. Les tres ciutats capitals del Camp fan la seva funció i veure'n una per damunt de les altres no lliga gens. Aquesta concepció és fruit d'una vivència supracomarcal, cosa que alguns no volen veure. Aquí l'autora hagués pogut treure unes conclusions econòmico-socials, i, en canvi, no ho fa, cosa que, potser, s'haurà de fer en un successiu treball.

I encara hi ha un altre punt a esmentar: l'autora cita, mitjançant gran profusió de notes bibliogràfiques, allò que han dit altres autors, per després, i a la vista dels resultats estadístics i gràfics argumentar les seves conclusions que, cal dir-ho clar, no admeten discussió, ja que si agafem un sol d'aquests gràfics i l'analitzem detingudament, constatarem, sens dubte, que tant la claredat de la conclusió que dona, com el rigor matemàtic, com la possible innovació per manca d'una dada esdevenen estudiats amb un encert admirable.

Com a trets particulars també, en voldria citar almenys dos de rellevants: l'un, les conclusions. La meticulositat del treball permet realitzar, a l'autora, unes aportacions inèdites generals, extretes de l'estudi mateix. Aportacions que ultrapassen els límits de la comarca i que permeten oferir pistes d'allò que succeï a Catalunya en general. Aquestes conclusions quedaran fixades a qualsevol manual que intenti donar una visió de síntesi de l'evolució dels conreus del Principat.

El segon punt d'una rellevància particular i d'una claredat important, el constitueixen les pàgines dedicades a

gràfics no intercalats al text i els nombrosos apèndixs que s'hi anoten. Això hi confereix una importància documental al text, i una gran riquesa estadística que també pot servir per a futurs treballs. Els gràfics de les terres conreades i incultes a diversos municipis del Camp –tretze en total–; l'evolució dels conreus –vint-i-vuit municipis detallats–; els apèndixs de temperatures mensuals de vint anys: mitjanes, mitjanes màximes i mínimes, màximes i mínimes absolutes; de precipitacions: per mesos, per dies de pluja al mes..., els vint-i-vuit quadres estadístics de dedicació de la terra comparant els conreus a través de diversos documents cadastrals; els amillaraments de la segona meitat del segle XIX; el cadastre de 1954, per municipis; les cotitzacions del vi, l'avellana i l'ametlla al «Diario de Reus» de 1860/5 a 1900; i les produccions agrícoles dels municipis del Camp segons Morera, extretes de la Geografia de Catalunya de Carreras Candi, etc., són la mostra d'un immens treball, recopilat a base de constància, d'amor a la terra, i de sapiència geogràfica.

En conjunt, l'obra de la Dra. Josepa Cardó, sobrepassa l'àmbit geogràfic, per anar al cercle poderós de l'estadística, basant sempre l'estudi en un estadi per períodes, que permet fruit a qualsevol persona d'una recordança dels conreus

que eren abans al Camp, i que, ara, no hi són. Ja el geògraf Paul Claval constata a l'obra «Evolució de la geografia humana» un concepte sobre la geografia cultural que s'escau perfectament aquí, en afirmar que aquesta brinda nombroses ensenyances. Així, des d'un punt de vista intel·lectual, l'obra de la Dra. Cardó, constitueix un exercici apassionat de l'estudi de les migracions de les plantes i ens permet, per exemple, identificar certes característiques d'una civilització, en explicar com determinats conreus (i en conseqüència certs procediments i tècniques agrícoles) s'han estès des d'un nombre reduït de focus inicials de dispersió, etc. En conseqüència, doncs, aquesta geografia cultural permet que els homes compreguin més bé el seu món i s'obrin a tots els aspectes de la vida moderna. L'enteniment que guia el geògraf clàssic, el porta una vegada i una altra a preguntar-se sobre la importància d'aquest mut personatge constituït per la naturalesa, o el paisatge, si així és vol dir, en l'evolució del món. La Dra. Cardó n'és una fidel exponent, i, com a tal, el seu estudi quedarà –no en dubtem– permanentment com a obra extraordinària, sense fissures, fidel a l'àmbit geogràfic particular d'una regió –Camp de Tarragona–, i d'una nació –Catalunya–.

«El llibre de Vallmoll»

Antoni Gavaldà i Torrents.

I.E.V./Estudis Comarcals, 1. Valls, 1983

per Maria del Carme Garravé.

Aquest primer llibre publicat a la col·lecció Estudis Comarcals de l'I.E.V. ens testimonia i confirma la vocació comarcalista de l'esmentat Institut, de la qual cosa, tots ens en congratulem i molt especialment aquells que no hem

nascut a la capital de la comarca; ja que això obre moltes possibilitats, en el camp de la cultura, per a gran nombre de pobles petits que, moltes vegades, malgrat no mancar-los les persones adequades per a endegar una tasca cultural,